

vágtuk, ezzel képet kaptunk a régészeti fedettségről. Ezen a területen nem volt település, az előkerült középkori telekhatároló árkok régészeti leletanyagot nem, vagy csak nagyon szórványosan tartalmaztak. Egy 60×80 m-es szelvényt nyitottunk az É-i területre, ahová útfordulót terveztek. Ez a szelvény közvetlenül határos az úgynevezett „Savanyító” lelőhellyel, ahonnan a múlt század 60-as éveiben bronzkori és kelta sírok is előkerültek. Napjainkban mély vízelvezető árok van a kerítés mellett. A humusztalaj során azt tapasztaltuk, hogy a terület a mellette lévő homokdomb szélé. Itt a talajszint eredetileg is mélyen fekvő, vizenyős lehetett, a 83-as út építése során a területet kibányászták, majd építési törmelékkel feltöltötték. 1,5 m-nyi újkori töltés letermelése után az agyagos altalajon kettő, valószínűleg római kori vízelvezető árok beásása jelentkezett.

A 2003. évi ásatásnál elmaradt a Zsigmond király út felőli autóforduló kijelölése és feltárása, így most ezt pótoltuk. A rábontásban 3 kelta temetkezést, egy hamvasztásos urnát, valamint két csontvázas sírt (az egyik egy fiatal pár kettős temetkezése) tártunk fel.

M. EGRY ILDIKÓ

177. Győr, Rákóczi utca 44.

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kk

2004. április 14–23. között megelőző próbafeltárást végeztünk a fenti telken. A beépítendő terület K-i és Ny-i szegélyén egy-egy 2 illetve 3 m széles kutatóárkot húztunk. Az árkokból egyértelműen megállapítható volt, hogy a beépítésre szánt terület teljes szélességében a török kori vár előretolt védműveihez (ravelin) tartozó árok húzódik. Réteges betöltése a védmű rekonstruált helyétől az árok tengelye, azaz ÉNy felől DK felé lejt. A Ny-i kutatóárkokban elértük a töltés feltételezett alját, itt a ferde töltésrétegek alatt vízszintes, kavicsos járósínt találtunk, felette a várépítést megelőző korszak vegyes leletanyagát tartalmazó betöltés (tereprendezés) feküdt. Alatta leletmentes, egy-két állatcsonttöredéket tartalmazó szürke, homokos üledék fekszik. A rétegsort újkori beásások (emésztőgödör, téglafalak) zavarták. A betöltött rétegek leletanyagából feltűnően hiányoznak a római kori töredékek, ezzel szemben sok Árpád-kori és 14–15. századi anyagot találtunk. Említésre méltó leletanyag: szablya bronz keresztvasa, cserépbogrács-töredékek, mázas osztrák importedény kiöntője, úgynevezett bécsi edények töredékei.

TOMKA PÉTER

178. Gyula, Kossuth tér

(Békés megye) Kú

2003 őszén engedélyezett tervek alapján indult meg a gyulai Szentháromság kápolna felújítása. Az egykori vásártér sarkán az 1738–1739-ben dúló pestisjárvány után engesztelésül épített kápolnát a Szentháromság tiszteletére szentelték fel. A Gyulai Római Katolikus Plébá-

nia Historia Domusa szerint 1752-ben egy új kápolna alapkövét helyezték el, és az első, valószínűleg igen kicsi kápolna helyett egy nagyobb épületet emeltek a hívek. A kápolna bekerített környékét 1772-ben szentelték meg, hogy temetőnek használhassák azt. A kápolna a 18. század végén vörösre festett fatoronnyal és orgonával is bírt. Az épületet 1794-ben felújították. A kápolnát 1817-ben meghosszabbították, új toronnyal és kórussal látták el. A templom előtt álló keresztet is ekkor állították. A sekrestye 1828 táján épült a templomhoz.

A 2003. december 16. és 2004. február 18. közötti időszakban, több napon, hosszabb megszakítással végeztünk régészeti kutatást a kápolnában. A belső vakolatot leverték, a padlót elbontották, ezek után az épület hossz tengelyében, és erre merőlegesen, az oltár előtt ástunk egy-egy kutatóárkot. Megtaláltuk az eggyel korábbi építési periódus, tehát a 18. század közepén épült második kápolna karzatának alapozását. A szimmetrikusan elhelyezkedő, téglából rakott alappillérek jól megfigyelhetően a templom építésének középső periódusához köthetők. A karzattartó alapozások kibontásakor találtunk egy 3,5 méter hosszú, a déli falból 25 cm-nyire kiugró lábazati párkányt, amelyet utólag illesztettek a fal belső oldalához. Ez azon a részen helyezkedik el, ahol a második templombővítési periódus nyugati végfala volt. Valószínűleg statikai indokkal építették ezt a lábazattoldalékot a fal belső oldalához a 18. század végén, vagy a 19. század elején. A déli karzattartó pilléralapozás és az említett lábazattoldalék között, a pilléralapozással azonos magasságban egy alig több mint 1,5 méter hosszú, 2 téglaszélességében kirakott, T alakú alapozást is találtunk, amely 3–5, laza kötésben lévő, egymásra rakott téglasorból állt. Ezt az objektumot a második templomépítési periódus karzatára felvezető egykori falépcső alapozásának vélhetjük.

A kutatóárkok metszetalai laza, téglás, habarcsos feltöltést mutattak a templom teljes területén. Az oltár előtti, É-D-i irányú kutatóárkok nyugati metszetalában megfigyelhettük az első, 1739–40-ben épült, kicsiny kápolna kiszedett hosszanti alapfalainak helyét. Ez a kápolna a mai templom apszisának helyén állhatott. A templom hossz tengelyében kiásott kutatóárkok mindkét metszetalában megfigyelhető volt egy kitermelt falalapozás betöltése, amely a második templomépítési periódus épületének nyugati falaként azonosítható. A templomépítéshez kapcsolható feltöltési rétegekből néhány szórványos középkori edénytöredék került napvilágra, ám ezek másodlagosan kerültek ide. Az említett feltöltési rétegek alatt megtaláltuk az eredeti talajszintet, és a bolygatatlan, sárga altalaj szintjét is azonosítottuk. Ezekből a rétegekből régészeti leletanyag nem került elő, tehát a mai kápolna helyén korábbi épület, vagy településobjektum nem volt.

A kutatóárkokkal két 18. század végi, vagy 19. század eleji sírt találtunk a templom belsejében. Az egyik sírban koporsómaradványok voltak megfigyelhetők az embercsontok fölött. A barna színű, elkorhadott koporsódesz-

kákon bronzszegecsekkel kivert évszám és felirat volt olvasható: „no 1752... Anno 1810 (?)”, fölötté: „...lovits (?)”. Az 1810 körül eltemetett, arccal az oltár felé fekvő halott azonosítása az anyakönyvi bejegyzések alapján egyelőre nem sikerült. A másik, az előzőhöz hasonló irányítású sír is a templom hossz tengelyéhez közel helyezkedett el. A kápolna területén van eltemetve Tomcsányi János uradalmi főintéző is, akinek a sírfeliratát őrzi a kápolna bejáratánál elhelyezett, a közelmúltban felújított vörösmárvány-tábla. A templom északi fala mentén megépített új szigetelés árkanak kiásásakor a fal s a jelenlegi karzat északi pillére között egy boltozatos kriptára bukkantunk a padlószint alatt. A teljesen ép téglakriptát nem bontottuk ki, megfigyeléseink után azt visszatemettük. A kriptában egy férfi csontváza feküdt, háton fekvő nyújtott helyzetben. A csontváz körül néhány kisebb, megbarnult koporsómaradványon kívül mást nem tudtunk megfigyelni. A téglasírban talán Buruts János (1748–1829) nyugszik, akiről a Historia Domus mint a kápolna 1794. évi felújításának egyik finanszírozójáról emlékezik meg.

LISKA ANDRÁS

179. Gyula, Külső vár

(Békés megye) Kő

2004 március–áprilisában az álló várépület környezetének egészére kiterjedő – azonban az egykori külsővár déli, ma részben az Almásy-kastély és parkja által elfoglalt területet nem érintő – szondázó ásatást végeztünk.

Ezen a területen 1960-ban már Parádi Nándor is nyitott két-két, a téglavár falaira merőleges kutatóárkot, s magunk 1997-ben további két árokkal vizsgáltuk a rétegviszonyokat. Újabb kutatóárkaink – a vár falszorosának sarkára épített kerek ágyútoronytól délnyugatra nyitott két árok kivételével – úgy nyugaton, mint keleten ugyanebbe a rendszerbe illeszkedtek. Ennek megfelelően mindenütt közel azonos vonalban jelentkeztek az egykori fa-földszerkezetű kötőgátak nagyobb (30–50 cm) átmérőjű cölöplyukai. Ugyanakkor a kötőgátak pontos szélessége még nem volt megállapítható, ma a nyugati szélesebbnek tűnik a keleti oldalon emeltnél. Kifejezett átépítések nyomait nem találtuk az egységes sárga agyagos „sáncföldben”, ami természetesen nem zárja ki az újabb korban esetleg elhordott egykori felső részek későbbi módosításait.

A nyugati kötőgáthoz az ágyútoronytól délnyugatra vizsgált területen később (?) egy sokkal kisebb átmérőjű cölöplyukakkal jellemezhető külső védőmű épült, melynek pontosabb meghatározása azonban további vizsgálatokat – nagy felületű feltárásokat – igényel.

Munkánk fontos eredménye volt a két északi bástya homlokvonalaik meghatározása. Ezt az általunk nyitott, a téglavár homlokzataira merőleges, illetve az azal párhuzamos árkokkal elég megnyugtatóan el tudtuk végezni a vár szerencsés módon máig beépítetlen területén. Azonban hangsúlyoznunk kell, korántsem

biztos, hogy a bástyaépítmények külső vagy épp belső síkját tudtuk az itt talált s a kötőgátaknál megfigyeltekkel egyező cölöplyukakkal feltárni. Ez ugyancsak további, felületi feltárással lesz lehetséges. Ebből is adódhat a bástya „falainak” a kötőgátakéhoz mérten vélt kisebb szélessége. Átépítésekre itt sem bukkantunk, az egységes agyagfeltöltés jellemzői voltak ugyanakkor az itt különösen nagy számban feltárt hatalmas ún. sáncszegek.

Bár a kutatott terület nagysága ezt megbízható szinten még nem tette lehetővé, mégis megkíséreltük az egykori védőművek elvi rekonstrukcióját is – feltárási eredményeink mellett felhasználva a terület rendelkezésünkre álló finom szintvonalas felmérését. Bár az így megjelenő bástyák formája és mérete – főleg az északnyugati esetében – igencsak torznak tűnik, ez semmiképp sem tekinthető elfogadhatatlannak, hisz itt az ún. olasz bástyás rendszer egy viszonylag korai hazai alkalmazásával van dolgunk. (Lásd az illusztrációt a 225. oldalon!)

Kutatásunk fontos megállapítása volt ugyanis, hogy nem az 1562. évi Mirandola-féle terven megépítendőként ábrázolt bástyákat tártuk fel – azok véleményünk szerint meg sem épültek –, hanem az ugyanott már létezőként feltüntetett két kisebb északi védőművet. Bár azokat ugyanezen a rajzon az általunk meghatározottnál jóval kisebb méretben ábrázolták, a teljes alaprajz – elsősorban a ma is álló várépületre vonatkozó – arányrendszere vitathatatlanra teszi, hogy a feltehetően 1552 után – ekkor került a vár királyi kézre – végzett erősítési munkák eredményeit határozhattuk meg.

Munkatársak: Gál Viktor és Szatlóczki Gábor régész-hallgatók.

GERELYES IBOLYA – FELD ISTVÁN

180. Hajdúböszörmény, Csíkos-tanya

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza, A, Á

Az épülő M3-as autópálya 16. sz. lelőhelyén – folytatva a 2003-ban megkezdett munkát – szarmata és Árpád-kori objektumok kerültek elő. A szarmata településhez 179 gödör, 11 kút, 13 ház, 9 árok, 25 cölöplyuk és 5 kemence, míg az Árpád-kori településhez 4 gödör, 1 árok és 1 kemence tartozott. A feltárt objektumok szóródása megegyezik a 2003-ban megfigyeltekkel. A szelvény Ny-i végén találhatóak az Árpád-kori telepjelenségek, míg az É-i szakaszon a szarmata korú objektumok kisebb számban jelentkeztek.

A szelvényben K felé haladva feltártuk a szarmata települést övező árkoknak egy újabb szakaszát. Az árokrendszeren belül, az egykori falu K-i felén 3–4 m átmérőjű és 3–3,5 m mély kutakat és négyzetes formájú (0,5×1,5 m), 3–3,5 m mély víznyerő aknákat találtunk. A szelvény K-i felében sűrűsödtek a település nyomai: a földbe mélyített házak közötti területet szinte teljes egészében elfoglalták a kisebb-nagyobb méretű, méhkas alakú, hamus betöltésű tárológödrök. A házakban az ÉNy-i oldalon alakították ki a földbe vájt tűzhelye-